

Utbildningsförvaltningen

Eva-Marie Andersson

Camilla Åström

Utredning

Konsekvenser obligatoriskt skolval och rätt till skolskjuts

Innehåll

Bakgrund	3
Obligatoriskt val av grundskola	4
Möjlighet till skolskjuts till valfri skola i Älmhults tätort.....	5
Möjlighet till skolskjuts till valfri skola utanför Älmhults tätort	7
Skolskjuts till geografiskt närmaste skola oavsett huvudman.....	8
För- och nackdelar med obligatoriskt skolval och rättighet till skolskjuts	9
Informationsmaterial om olika skolor	12
Sammanställning kostnader.....	13

Bilagor

Bilaga 1, Andra kommuner	14
Bilaga 2 Kommissionens förslag för att minska skolegregationen eller de negativa konsekvenserna av den	16

Bakgrund

Centerpartiet har lämnat en motion om införande av obligatoriskt fritt skolval.

Under våren 2017 kommer förvaltningen att utreda:

- Aktivt val av grundskola utanför tätorten för F-klass, åk 4 och 7. Möjlighet för barn med skolskjuts att få skjuts till valfri skola i tätorten. Om det är "ekonomiskt och organisatoriskt rimligt" även utanför tätorten.
- Kostnadsberäkning och möjlighet för att samtliga elever får välja skola enligt villkor ovan. Använda "Snålskjutsen"? Använda linjebuss vid val av skola utanför tätorten?
- Presentationsmaterial av samtliga skolor som inkluderar att friskolorna finns i kommunen.
- Möjlighet och kostnad för att elever får skolskjuts till geografiskt närmaste skolan även om den är en friskola.

Skolkommissionen har i april 2017 lämnat sitt slutbetänkande och föreslår:

"Minskad skolegregation genom en övergripande bestämmelse om att huvudmannen ska sträva efter socialt allsidigt sammansatta skolor och klasser, aktivt skolval för alla grundat på bred och saklig information samt vissa förändringar för placering i kommunala skolor och urval till fristående skolor. En utredning i syfte att ta fram ett system för gemensam antagning av elever till skolenheter inom förskoleklass och grundskola med kommunal respektive enskild huvudman."

Kommissionen föreslår att en ny bestämmelse ska införas i skollagen som innebär att placering av elever i förskoleklass och grundskola med kommunal huvudman ska göras utifrån en ansökan från vårdnadshavarna. Ansökan ska lämnas till hemkommunen. Av förarbeten bör framgå att ansökan ska vara undertecknad av samtliga vårdnadshavare samt att även om någon ansökan inte görs så är hemkommunen, enligt regeringsformen samt skollagen, skyldig att erbjuda en skolplacering på rimligt avstånd från hemmet.

Obligatoriskt val av grundskola

Nulägesbeskrivning

Älmhults kommun är indelat i olika upptagningsområden. Alla elever som bor inom respektive område är garanterade plats i den skola som är hänvisningsskola för området. Föräldrar har dock rätt att välja annan skola för sitt barn, men måste då själva stå för eventuell skolskjuts om det inte är möjligt att åka med befintliga turer. Om det inte finns tillräckligt med platser på en skola har de elever som bor i skolans upptagningsområde förtur.

Inför starten av förskoleklass skickas besked till målsman om vilken skola barnet är placerat på och svarstalong för de som vill välja en annan skola. På talongen finns samtliga kommunala skolor angivna och möjlighet att ange att man avser gå på friskola. Tidigare har placeringsskola inte angetts utan alla målmän har förväntats göra aktivt val. Detta har tagits bort på grund av:

- Tidskrävande administrations
- Svårighet att få in alla svar
- Svårighet för vårdnadshavare med t ex språksvårigheter och bristande kunskap om det svenska skolsystemet att göra ett aktivt val.

Inför start av årskurs 7 skickas ett brev ut till alla målsmän med en blankett som ska fyllas i om eleven inte avser att börja på Linnéskolan.

Obligatoriskt aktivt val

I motionen föreslås att aktivt val av skola ska ske inför start av förskoleklass, årskurs 4 och årskurs 7. Det skulle innebära en kraftigt ökad administration jämfört med nuvarande system. Rutiner behöver kvalitetssäkras för att undvika fel. Systemstöd och e-tjänst kan krävas för att säkerställa kvaliteten och underlätta för föräldrar.

Erfarenheten från tidigare aktivt skolval inför förskoleklass visar svårighet att få in alla svar och att få ut informationen. Det innebär att mycket tid kommer att behöva avsättas för att informera, svara på frågor och kontakta vårdnadshavare som inte skickat in val.

Tidsåtgången för obligatoriskt val uppskattas till runt tre heltidsveckor för valet till förskoleklass, och 4 veckor per övriga val. Totalt innebär det cirka 11 heltidsveckor fördelat på både central förvaltning och skolpersonal. Personalkostnaden beräknas till cirka 125 tkr. Att antalet veckor är lägre på valet till förskoleklass beror på att vissa arbetsuppgifter ändå måste ske inför starten av förskoleklass.

Utöver administration för valet tillkommer ökad skolskjutsadministration på cirka en halv vecka., vilket kostnadsberäknas till cirka 5 tkr.

Framtagande/uppdatering Informationsmaterial
Utskick till vårdnadshavare med information om Fritt val och Inbjudan till Informationsmöte
Informationsmöte
Valen tas emot
Påminnelse per brev om val, sen telefonsamtal
Placering av barn där vårdnadshavare inte gjort val.
Avstämning mellan antal ansökningar och platser på respektive skola.
Urval av elever om fler ansökningar än platser på vissa skolor.
Uppdaterad elevlista till rektorerna
Klassindelning på respektive skola. Registrering i verksamhetssystem.
Placeringsmeddelande skickas hem till vårdnadshavare.
Skolskjutsplanering
Skolstart

Under hela processen tillkommer besvarande av frågor från elever och vårdnadshavare.

Möjlighet till skolskjuts till valfri skola i Älmhults tätort

Nulägesbeskrivning

Idag garanteras inte elever skolskjuts till friskolor och inte heller till Montessori och Internationella skolan. Där det är geografiskt möjligt erbjuds eleverna att åka med i befintliga turer, vilket också förekommer.

Elever inom Älmhults tätort får ingen skolskjuts.

Kostnad för skolskjutsar till valfri skola i tätorten

Kostnad för tillkommande elever som väljer att gå i grundskola i tätorten beror helt på var eleverna bor och vilken skola de väljer att gå på. Nedan presenteras en beräkning på behov av utökade turer utifrån nuvarande skolskjutsorganisation. I beräkningarna har förutsatts:

- Antalet tillkommande elever är inte fler än att de ryms inom befintliga bussar.

- Vissa bussbyten får göras.
- Gemö-elever får hållplats Linné.
- Elever inom Älmhults tätort får inte skolskjuts även om det innebär att avståndet överstiger kilometergräns för skolskjuts.

Totalt uppskattas den ökade kostnaden för utökade turer till knappt 500 tkr för att erbjuda skolskjuts till samtliga skolor i tätorten för barn från ytterområdena. Vad den faktiska kostnaden skulle komma att bli beror helt på vilka skolor aktuella elever väljer och var de bor. För närvarande finns 26 elever på Internationella skolan och en på Montessori som skulle bli berättigade till skolskjuts och som inte åker idag. Beräknad kostnad för att anordna skolskjuts för dessa är cirka 120 tkr. Beloppet ingår i uppskattningen på 500 tkr.

Utöver kostnad för skolskjuts beräknas viss personalkostnad tillkomma för tillsyn av elever som kommer tidigare/åker senare. Den har schablonmässigt beräknas till totalt cirka 140 tkr baserat på tillsynsbehov på ytterligare 15 minuter per extra buss.

För eleverna som idag åker skolskjuts kan det innebära ökad restid/väntetid runt en halvtimme per dag på grund av de extra turerna. En ändring av ramtider kan eventuellt minska väntetider något genom att till exempel skolorna i Älmhults tätort börjar senare än skolorna i ytterområdena

För att minimera körning till alla skolor i tätorten innebär det att vissa elever kommer att få byta buss för att komma till aktuell skola. I beräkningarna ingår inte "Snålskjutsen" eftersom det vid användande av "Snålskjutsen" inte går att garantera sittplatser med bälte och kommunen har inte möjlighet att kräva utdrag ut belastningsregistret.

Rätten till byte av skola under läsåret måste begränsas om det innebär förändring i skolskjutsorganisationen. Det bedöms inte rimligt att under pågående läsår förändra scheman som påverkar flera elever. Kan eleven åka med befintlig skolskjuts är det inga problem.

Morgonturer

Från	Till	Skolskjuts-kostnad, tkr	Bussbyte	Extra tid
Häradsbäck	Klövshult, Montessori	60		Tidigareläggning 10-15 min
Pjätteryd, Ryfors	Elme, Internationella	16	bussbyte	Tidigareläggning 5-10 min
Liatorp, Virestad, Eneyda	Klövshult, Montessori	31		Tidigareläggning 10-15 min
Liatorp, Virestad, Eneyda	Elme, Internationella	73		Tidigareläggning 5-10 min
Summa skolskjuts, tkr		180		
Uppskattad ökad personalkostnad, tkr		56		

För Liatorp, Virestad och Eneyda är beräknat extra buss.

Hemturer

Från	Till	Skolskjuts- kostnad, tkr	Bussbyte	Extra tid
Klöhult, Montessori, Internationella, Elme	Linné, Diö, Liatorp, Virestad, Enebyda	144	bussbyte	Linnéelever får vänta 10-15 min
Gemö, Elme, Internationella	Hallaryd	55		mån, ons 15 min, ti, tors, fre 5-10 min
Klöhult, Montessori	Fälhult	9		5-10 min
Gemö	Häradsbäck	7	bussbyte	mån, ons 5-10 min
Gemö, Elme, Internationella	Ryfors	48	bussbyte	Vissa turer 15 min, övriga 5-10 min
Gemö, Elme, Internationella	Pjätteryd	48	bussbyte	Vissa turer 15 min, övriga 5-10 min
Summa, tkr		311		
Uppskattad ökad personalkostnad, tkr		84		

Möjlighet till skolskjuts till valfri skola utanför Älmhults tätort

Nuvarande skolskjutsavtal medger inte att linjebussar används för skolskjuts-ändamål, men det är något som kan beaktas i kommande upphandling. Nuvarande tider passar dock inte för hemtur, varken från Diö, Liatorp eller Ryfors.

I linjebussar som går för länstrafiken Kronoberg finns det säkerhetsbälten. Ett busskort som berättigar eleven till två resor per dag kostar 7 400 kr.

Totalt uppskattas den ökade kostnaden för utökade turer till omkring 250 tkr för att erbjuda skolskjuts till samtliga skolor i ytterområdena för barn i Älmhults tätort. Det kan i vissa fall bli väldigt långa restider.

Morgonturer

Från	Till	Skolskjuts- kostnad, tkr	Bussbyte	Extra tid
Älmhult	Ryfors	91		Avgår Älmhult 6.25 och i Ryfors 7.30.
Älmhult	Diö, Liatorp	52		Får tidigareläggas 5 min från idag kl 6.45.
Summa skolskjuts, tkr		143		
Uppskattad ökad personalkostnad, tkr		X		

Hemturer

Från	Till	Skolskjuts- kostnad, tkr	Busbyte	Extra tid
Ryfors	Älmhult	54		
Diö, Liatorp	Älmhult	51		
Summa skolskjuts, tkr		105		
Uppskattad ökad personalkostnad, tkr		X		

Skolskjuts till geografiskt närmaste skola oavsett huvudman

I motionen föreslås att skolskjuts ska ges vid val av den geografiskt närmaste skolan även om det är en fristående skola.

På friskolor i Virestad och Bråthult bedöms det finnas 43 elever till hösten som nu inte har skolskjuts men som skulle varit berättigade om det hade varit kommunala skolor. Utifrån en schablonberäkning baserad på snittkostnad per åkande elev uppskattas kostnaden till mellan 700 tkr och 1 000 tkr.

För- och nackdelar med obligatoriskt skolval och rättighet till skolskjuts

	Fördelar	Nackdelar
Elev	Får välja skola-påverkansmöjlighet	Får eventuellt inte önskad skola.
	Nya kontakter	Svagare socialt lokalt kontaktnät.
		Byte kan ge minskad stabilitet.
		Oro och osäkerhet över eget val och kompisars val.
		Längre skoldag pga av ökad restid och ev väntetid för eleven som väljer annan skola.
		Ökad restid och ev väntetid för samtliga skolskjutsåkande.
		Risk för ökad stress pga instabilitet, oro och längre skoldagar.

	Fördelar	Nackdelar
Vårdnadshavare	Får välja skola-påverkansmöjlighet	Får eventuellt inte önskad skola.
	Nya kontakter	Svagare socialt lokalt kontaktnät.
		Oro och osäkerhet kring valet.
		Olika förutsättningar att göra aktivt och välinformerat val.
		Eventuell hämtning på annan ort efter fritids.

	Fördelar	Nackdelar
Kommun	Nöjdare elever och föräldrar	Missbelåtna elever och föräldrar som inte får önskad skola pga platsbrist Missbelåtna elever och föräldrar pga längre skoldagar för alla elever med skolskjuts.
	Ökad attraktivitet som kommun	Det kan bli en sned fördelning av eleverna om vissa skolor blir mer populära än andra, vilket försvårar planering och att bedriva en effektiv verksamhet. I längden kan det innebära risk för nedläggning av mindre skolor.
	Kvalitetsfrämjande för populära skolor.	Risk för minskad kvalitet hos mindre populära skolor.
	Mindre segregation	Ökad segregation
		Ökad administration för obligatoriska valet.
		Ökad administration för skolskjutsar.
		Ökad kostnad för skolskjutsar.
		Ökad kostnad för personal i samband med väntetid på skolstart och bussfärd.
		Negativ miljöpåverkan pga längre skolskjuts-turer.

Möjligheten att välja skola kan upplevas väldigt positivt av elever och föräldrar och skapa stora förväntningar, men kan önskemålen inte tillgodoses kan det istället vändas till något negativt. Idag är det vanligt att barnen har ett stort inflytande och utifrån det kan det finnas risk för byten som grundar sig på kompisars val av skola. Om kompisarna skiftar kan det innebära flera skolbyten vilket motverkar trygghet och stabilitet. Erfarenheten från Elmeskolan visar att val innebär många frågor och oro bland elever och föräldrar.

För att undvika missförstånd samt för höga och felaktiga förväntningar är det viktigt att alla får tydlig information om vad fritt skolval innebär och vilka urvalsregler som gäller om det inte finns plats för alla som önskat en skola. I urvalsreglerna behöver det specificeras vad som gäller kring närhetsprincip kontra relativ närhetsprincip, eventuell syskonförtur, särskilda behov med mera. I annat fall får rektorerna en svår situation i att tillmötesgå så många önskemål som möjligt och kunna förklara grund för placering.

Viktigt att tydliggöra skolskjutsreglerna, vilka som kan få skolskjuts då avstånd till en vald skola inom tätorten kan bli lång. Enligt nuvarande skolskjutsreglemente beviljas inte skolskjuts inom tätorten.

Val av annan skola än den geografiskt närmaste kan innebära längre skoldagar och svagare socialt lokalt kontaktnät. Själva resan till skolan tar längre tid och utöver det kan det bli väntetider innan och efter skolan. Detta påverkar inte bara eleverna som väljer en annan skola utan alla elever med skolskjuts.

Skolval kan vara kvalitetsfrämjande på så sätt att populära skolor genom ett ökat elevantal får bättre ekonomiska förutsättningar och omnämns i positiva ordalag i press och liknande. Risk dock att de andra skolorna blir stigmatiserade och dessutom får sämre ekonomiska möjligheter till kvalitetsutveckling på grund av nedåtgående elevantal.

Totalt för kommunen kan aktivt skolval med rätt till skolskjuts innebära att det kan bli en sned fördelning av eleverna om vissa skolor blir mer populära än andra. Det försvårar planering och möjligheter att bedriva en effektiv verksamhet. I längden kan det innebära risk för nedläggning av mindre skolor.

Beträffande segregation skriver Skolkommissionen sitt betänkande; *"Förbättrad information i kombination med det obligatoriska valet kommer att leda till att fler vårdnadshavare väljer bort segregerade skolmiljöer med låg socioekonomisk status."* I enkätundersökning som Dagens samhälle gjort bland skolpolitiker framförs tvärt om risk för ökad segregation. I länder som Nederländerna och

Belgien kombineras hög valfrihet med politiska åtgärder för att minska segregationen. En viss andel av platserna på varje skola är vikta för elever från olika socioekonomiska grupper.

I svaren på Dagens samhälles enkät framfördes fyra olika argument mot införande av obligatoriskt skolval:

- Kan öka segregationen
- Mer administration
- Problem med skolskjutsar
- Valfrihet ska vara en möjlighet och inte ett tvång

Och i kommissionens betänkande redovisas att:

"Studier visar att information om skolornas resultat och betyg har en begränsad påverkan. Föräldrar tenderar att inte fästa så stor vikt vid information om till exempel skolornas resultat, utan valet av skola baseras i stället vanligen på andra faktorer som skolans rykte, atmosfär och vilken skola elevens vänner väljer. Andra studier visar dock att föräldrar tar intryck av information om skolornas resultat, men att särskilt det geografiska avståndet spelar en stor roll vid valet av skola. Elever är mer benägna att välja en skola som ligger närmare hemmet men som presterar något sämre resultat än en skola som ligger längre bort men som presenterar bättre (Koning & van der Wiel 2010)."

Informationsmaterial om olika skolor

Avsikten är att tillsammans med kommunikationsenheten utforma ett informationspaket med information om de skolalternativ som finns att välja på. Förutom svenska och engelska kommer materialet att finnas på ytterligare fyra språk:

- arabiska
- dari
- tigrinja
- somaliska

Det är dessa språk som är de vanligast förekommande i Älmhult. Troligen kan en del av materialet översättas av personal i verksamheten till en lägre kostnad än om materialet skulle översättas externt. En exakt kostnad för vad översättning skulle kosta, beror dock på materialets storlek, vilket i dagsläget är oklart.

På kommunens webbplats finns samtliga skolor inklusive fristående med. Till de fristående skolorna finns länkar till respektive skolas webbplats.

Sammanställning kostnader

Alla kostnader har inte varit möjliga att beräkna i dagsläget. Uppskattningar har gjorts där det varit möjligt men för vissa finns inga belopp. De är markerade med X.

Kostnaderna kommer att variera beroende på var eleverna som väljer annan skola än hänvisningsskola idag bor och vilken skola de väljer. Totalt uppskattas kostnaden för obligatoriskt fritt skolval med rätt till skolskjuts till mellan 1,7 mkr och 2,0 mkr plus vissa kostnaderna som idag inte är möjliga att beräkna. Största osäkerhetsfaktorn är risken för minskad effektiv verksamhet om fördelningen av elever blir ojämn.

	Belopp, tkr
Administration för obligatoriskt val	125
Systemstöd för administrationen, e-tjänst	X
Ökad skolskjutsadministration	5
Skolskjutskostnad för elever som väljer skola i tätorten	500 (varav 120 tkr avser befintliga elever Internationella, Montessori)
Personalkostnad vid tillsynsbehov av elever som kommer tidigare/åker senare	140
Skolskjutskostnad elever i friskola Virestad och Bråthult	700 – 1 000
Skolskjutskostnad vid val av skola utanför tätorten	250
Personalkostnad vid tillsynsbehov av elever som kommer tidigare/åker senare	X
Risk ökade kostnader i upphandling för beredskap av extra turer	X
Framtagande av informationsmaterial	X
Risk för minskad effektiv verksamhet	X
Totalt	1 720 tkr – 2 020 tkr + X

Bilaga 1**Andra kommuner****Kronobergs län**

Övriga kommuner i länet erbjuder endast skolskjuts till hänvisningsskolan eller om det inte blir en extra kostnad för kommunen även till vald skola. Det under förutsättning att abonnerad buss/taxi går förbi skolan och om det finns plats över. Busskort erbjuds inte eftersom det blir en extra kostnad.

Val av skola i landets kommuner – utdrag ur slutbetänkande skolkommissionen

”Reglerna om placering vid skolenhet med kommunal huvudman respektive mottagande vid skolenhet med enskild huvudman medger en viss variation i tillämpningen. Nedan redogörs översiktligt för vissa skillnader mellan kommunerna vad gäller tillämpningen av nämnda regler.

Sveriges 290 kommuner har mycket varierande geografiska förutsättningar, befolkningsstruktur, elevantal och antal skolor. Det finns även en betydande variation i andelen fristående skolor. I många av kommunerna finns enbart kommunala skolor och ibland endast en skola per tätort. Att välja en annan skola skulle i dessa fall medföra en betydligt längre resväg för eleverna. Utbudet av fristående skolor varierar både i antal, inriktning och målgrupp. I större städer har man ofta nära till ett flertal skolor medan boende på mindre orter har betydligt färre alternativ att välja mellan.

I många kommuner finns system med skolområden för kommunala grundskolor. Elever bosatta inom ett skolområde tilldelas en plats på skolan om elevens vårdnadshavare inte gjort ett annat val. Det finns dock kommuner, t.ex. Botkyrka och Nacka, som tillämpar ett så kallat aktivt val, vilket innebär att alla vårdnadshavare förutsätts välja skola. I dessa kommuner finns inget system där man utifrån bostadsadress placeras på en viss skola men även dessa kommuner följer givetvis den närhetsprincip som föreskrivs i skollagen.

Hur närhetsprincipen tillämpas varierar mellan en närhetsprincip där kommunen delas in geografiskt i olika områden, och den allt vanligare relativa närhetsprincipen. Relativ närhet innebär att kommunen jämför varje elevs avstånd till sökt skola och närliggande skolor med andra elevers motsvarande avstånd från hemmet och därigenom beräknar den kortaste vägen relativt övriga elever. Det innebär att eleverna inte alltid får plats på den närmaste skolan om det skulle medföra ett längre avstånd för en annan elev.

I kommunerna finns två huvudsakliga modeller för hur val av skola hanteras: genom ett gemensamt ansökningsystem eller genom ett system där ansökningarna hanteras på respektive skola. Ett gemensamt system finns exempelvis i Stockholms kommun vars system omfattar samtliga kommunala grundskolor

och där de fristående skolorna inbjuds att vara med. Systemet tar emot ansökningar via en e-tjänst och hanteras centralt på kommunnivå.

Färre än hälften av landets kommuner beskriver på sina hemsidor hur tilldelningen av platser görs samt vilka principer som styr om en skola har fler sökande än platser. Det är vanligare med information i de kommuner där det finns fristående skolor. Majoriteten av de kommuner som redovisar hur tilldelningen av platser görs anger absolut närhet eller skolområde som huvudprincip. Ett antal kommuner anger relativ närhet. Andra principer som anges är elevers särskilda behov. Vissa kommuner beskriver endast i mer övergripande ordalag hur platserna fördelas. De kommuner som beskriver skolvalsprocessen beskriver i allmänhet faktorer som datum, vilka som berörs och hur man söker. Det finns även kommuner där invånarna får ett lösenord inför valet av skola och där ytterligare information ges vid inloggning. Kommuner som inte har någon mer specificerad information om hur valet av skola går till kan ibland ha viss allmän information.

Alla kommuner har information om vilka skolor som finns i kommunen på sin hemsida. På cirka hälften av kommunernas hemsidor finns dessutom information om någon eller några kvalitetsaspekter som underlag för skolvalet. Dessa kvalitetsredovisningar kan vara i form av länkar till olika kvalitetsdokument, verktyg för jämförelse mellan skolor eller länkar till externa källor. De kvalitetsdokument som finns länkade är vanligen någon form av brukarundersökningar, i vissa fall länkar till Skolverket eller till Skolinspektionen samt kommunalt sammanställda rapporter som beskriver exempelvis måluppfyllelse. Generellt är det vanligare med information om utbud och kvalitet i kommuner där en större andel elever går i fristående skolor. I nio av tio kommuner där det finns fristående skolor beskrivs dessa på samma sätt som de kommunala på kommunernas hemsidor vad gäller information om utbud och kvalitet. ”

Bilaga 2

Kommissionens förslag för att minska skolsegregationen eller de negativa konsekvenserna av den

Minskad skolsegregation genom en övergripande bestämmelse om att huvudmannen ska sträva efter socialt allsidigt sammansatta skolor och klasser, aktivt skolval för alla grundat på bred och saklig information samt vissa förändringar för placering i kommunala skolor och urval till fristående skolor. En utredning i syfte att ta fram ett system för gemensam antagning av elever till skolenheter inom förskoleklass och grundskola med kommunal respektive enskild huvudman.

Allsidig social sammansättning

Kommissionens förslag: I skollagen ska anges att huvudmannen aktivt ska verka för en allsidig social sammansättning av elever på sina skolenheter. I denna bestämmelse anges i dag att utbildningen inom skolväsendet ska vara likvärdig inom varje skolform och inom fritidshemmet oavsett var i landet den anordnas. Rektorns ansvar för att inom skolenheten verka för en allsidig social sammansättning av undervisningsgrupper ska skrivas in i läroplanerna.

Aktivt skolval

Kommissionens förslag: I skollagen ska en ny bestämmelse införas som innebär att placering av elever i förskoleklass och grundskola med kommunal huvudman ska göras utifrån en ansökan från vårdnadshavarna. Ansökan ska lämnas till hemkommunen. Av förarbeten bör framgå att ansökan ska vara undertecknad av samtliga vårdnadshavare samt att även om någon ansökan inte görs så är hemkommunen, enligt regeringsformen samt skollagen, skyldig att erbjuda en skolplacering på rimligt avstånd från hemmet.

Förslaget innebär att en ny bestämmelse införs i skollagens kapitel om förskoleklass och grundskola som innebär att placering av elever på kommunala skolenheter ska göras utifrån en ansökan till utbildningen som lämnas in till hemkommunen, det vill säga ett aktivt skolval. Av förarbeten bör framgå att ansökan ska vara undertecknad av samtliga vårdnadshavare samt att även om någon ansökan inte görs så är hemkommunen, enligt regeringsformen samt skollagen, skyldig att erbjuda en skolplacering på rimligt avstånd från hemmet. Skolkostnadsutredningen lämnade i oktober 2016 (SOU 2016:66) förslag om att obligatorisk ansökan skulle införas på fristående skolor. Förslaget har remitterats och bereds för närvarande inom regeringskansliet. Det är viktigt att understryka att ett aktivt skolval ska förenas med utförlig information om skolvalet och om

de olika valalternativen (se t.ex. Sahlgren & Jordahl 2016). Kommissionen vill särskilt betona betydelsen av att det utvecklas mått för en skolas bidrag till elevernas kunskapsutveckling, s.k. value-added-mått. Först när sådana uppgifter finns tillgängliga kan valet grundas på kvalitetsuppgifter som är mer rättvisande än t.ex. betyg och provresultat.

Ordet "skolval" finns inte omnämnt i skollagen, men det framgår att vårdnadshavarens önskemål ska tillmätas stor betydelse när kommunen bestämmer elevens placering vid skolenhet. För grundskola med kommunal huvudman anges i 10 kap. 30 § att:

En elev ska placeras vid den av kommunens skolenheter där elevens vårdnadshavare önskar att eleven ska gå. Om den önskade placeringen skulle medföra att en annan elevs berättigade krav på placering vid en skolenhet nära hemmet åsidosätts, ska dock kommunen placera eleven vid en annan skolenhet inom sin grundskola.

Redan i dag förutsätts alltså att kommunen har en långtgående skyldighet att beakta vårdnadshavarens önskemål inför beslutet om skolplacering. En del kommuner har en blankett som vårdnadshavarna förväntas fylla i. I dessa kommuner finns alltså redan en skolansökan. Andra kommuner meddelar vårdnadshavarna var eleven kommer att få skolplacering med utgångspunkt från placeringsskolan för eleven (begreppet placeringsskola har betydelse för möjligheterna att få skolskjuts). Möjligheten att välja skola omnämns i dessa kommuners kommunikation med vårdnadshavarna, men ibland får den informationen en något undanskymd plats. En reglering av att en skolansökan ska föregå skolplaceringen, i kombination med en reglering av skyldigheten att informera om skolvalet, bör därför bidra till att stärka vårdnadshavarnas reella möjligheter att göra informerade val.

En förutsättning för att en elev ska bli mottagen vid en fristående skolenhet är enligt gällande regler att mottagandet föregåtts av en ansökan i en eller annan form från en vårdnadshavare. Att själva ansökan blir obligatorisk, i enlighet med förslaget från Skolkostnadsutredningen, har främst fördelen att rättssäkerheten och transparensen förbättras.

Att valet av skolenhet för såväl kommunens egna skolenheter som fristående skolor förutsätts vara "obligatoriskt" kan i kombination med utökad information få funktionen att fler vårdnadshavare gör ett aktivt val. Det bör tilläggas att ordet obligatoriskt strängt taget är oegentligt i sammanhanget, det går aldrig att tvinga en vårdnadshavare att lämna en ansökan, och en skolplacering måste ske även om en vårdnadshavare av något skäl underlåter att lämna en ansökan.

Som redan betonats är det viktiga att det obligatoriska skolvalet kombineras med utökad information om valets möjligheter. Här kan exempelvis nämnas att det enligt vad kommissionen erfarit finns många invandrare som inte känner till att det är gratis att gå på fristående skolor i Sverige. Man tror att det handlar om privatskolor med höga avgifter.

Förbättrad information i kombination med det obligatoriska valet kommer att leda till att fler vårdnadshavare väljer bort segregerade skolmiljöer med låg

socioekonomisk status. Mekanismen som leder till minskad skolsegregation blir i så fall att man helt enkelt tunnar ur elevunderlaget på de segregerade skolorna och fördelar eleverna på andra skolor där segregationen är mindre. Här ska inflikas att kommissionens förslag innebär att stora ansträngningar ska göras för att alla skolor ska vara bra skolor. En utökad information om skolvalet kommer även leda till att vårdnadshavare väljer andra kommunala skolor än den som är belägen närmast bostaden. Kommissionen bedömer att effekten av det aktiva skolvalet blir att skolsystemet som helhet blir mindre segregerat. Kommissionen vill dock understryka att effekterna av ett aktivt skolval nogga bör följas och utvärderas.

Det bör observeras att ett aktivt skolval kan bli svårt att motivera om inte åtgärden kombineras med förslag som gör vårdnadshavarnas reella möjligheter att få sina val tillgodosedda mer likvärdiga än vad som är fallet i dag. Närhetsprincipen omöjliggör för flertalet elever som inte bor i närheten av en given kommunal skola att få gå på den skolan om antalet sökanden överstiger antalet platser. Kötid som urvalskriterium för fristående skolor utestänger många elever som kommit till Sverige under senare år och även elever vilkas vårdnadshavare inte varit medvetna om att en skolplacering vid en viss fristående skola hade krävt att barnet ställts i kö kort tid efter barnets födelse. Ett förslag om aktivt skolval som inte kombineras med åtgärder för att i större utsträckning skapa likvärdiga förutsättningar att få valet tillgodosett riskerar att få låg legitimitet.

Ett aktivt skolval i kombination med utökad information ger reellt sett bättre förutsättningar att nyttja valfriheten och har därmed givetvis även fördelar för vårdnadshavare och elever oaktat förslagets påverkan på skolsegregationen. Kommunen bör använda kvalitetssäkrade uppgifter som erhålls från staten. Informationen bör utformas i samverkan med de enskilda huvudmännen i kommunen.

Förändrade regler för placering vid skolenheter med kommunal huvudman

Kommissionens förslag: Förslaget innebär att det ska införas en ny bestämmelse om placering på kommunala skolenheter med innebörden att kommunerna ges en möjlighet att frångå närhetsprincipen vid beslut om skolplacering från årskurs 7 under förutsättning att antalet sökanden till en given skola överstiger antalet platser. Närhetsprincipen får i dessa fall generellt ersättas av ett urval som i syfte att främja en allsidig social sammansättning sker genom lottning. En elev som på grund av särskilda skäl har behov av en skolplacering i skälig närhet till hemmet ska dock alltid ha rätt till en sådan placering. Vidare ska dagens bestämmelse om rätten att gå kvar i den skolenhet man börjat på inte ändras.

Kommissionen anser att det bör tillsättas en utredning med uppdrag att se över hur närhetsprincipen vid placering på kommunala skolor kan förändras, i syfte att möjliggöra en större flexibilitet för kommuner i hur de organiserar sitt skolväsende och därmed få ett mer effektivt verktyg att motverka skolsegregation.

Förändrade regler för mottagande vid skolenhet med enskild huvudman

Kommissionens förslag: Huvudregeln ska liksom i dag vara att fristående skolor ska vara öppna för alla. Kötid ska inte längre kunna användas som urvalskriterium vid fler sökande än platser vid en skolenhet. Lottning ska kunna användas som urvalskriterium. Det ska regleras i förordning vilka urvalskriterier som får användas. I beslutet om godkännande ska anges vilka urvalskriterier som huvudmannen ska använda sig av när antalet sökande överstiger antalet platser på en skolenhet.

Gemensam antagning

Kommissionens förslag: Regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att ta fram ett system för gemensam antagning av elever till skolenheter inom förskoleklass och grundskola med kommunal respektive enskild huvudman.